

UNIwersytet Gdański – Zakład Archeologii

Gdańskie Studia Archeologiczne nr 1

Od Paleolitu do Nowożytności

Archeologiczne badania ratownicze na trasie budowy
obwodnicy Wyszkowa

Pod redakcją
Lecha Czerniaka

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2007

Spis treści

LECH CZERNIAK	
Wstęp	7
MARCIN WĄS	
Materiały krzemienne – od późnego paleolitu do epoki brązu	37
MARZENA SZMYT	
Ślady osadnictwa ludności kultury pucharów lejkowatych i kultury amfor kulistych	65
JANUSZ CZEBRESZUK, BARTOSZ JÓZWIAK	
Ślady osadnictwa z okresu późnego neolitu, wczesnej epoki brązu i subneolitu	71
MARCIN IGNACZAK	
Osadnictwo społeczności kultury tużyckiej	91
HENRYK MACHAJEWSKI	
Cmentarzysko ludności kultury przeworskiej	111
BEATA IWANEK, JANUSZ PIONTEK	
Analiza antropologiczna szczątków kostnych z grobów ciałopalnych pochodzących z cmentarzyska ludności kultury przeworskiej	153
MONIKA KWIATKOWSKA, TADEUSZ MORYSIŃSKI	
Osadnictwo od okresu wczesnego średniowiecza po współczesność	161
EWA TRAWICKA	
Nowożytny zabytki metalowe	183
ARKADIUSZ TABAKA	
Zabytki numizmatyczne	189
JOANNA KOSZAŁKA	
Wyniki analiz węgla drzewnych	197
Wykaz cytowanej literatury	201
Spis rycin	209
Spis tabel	215
Spis fotografii	221
Lista autorów	223
Plany (wkładka)	

Lech Czerniak

Wstęp

W 2003 roku decyzją Rady Wydziału Filologiczno-Historycznego, Senatu i JM Rektora Uniwersytetu Gdańskiego, w ramach Instytutu Historii powołany został Zakład Archeologii i rozpoczęty nabór studentów na magisterskie studia na kierunku archeologia. Niniejsza publikacja otwiera natomiast działalność wydawniczą Zakładu. Nowa seria wydawnicza została zatytułowana „Gdańskie Studia Archeologiczne”. Jej celem jest prezentowanie dorobku naukowego archeologów gdańskich środowiska uniwersyteckiego i ich współpracowników.

W opracowaniu niniejszym przedstawiamy wyniki archeologicznych badań ratowniczych w pasie projektowanej obwodnicy miasta Wyszkowa, wykonanych w 2004 roku na stanowiskach: **Wyszków-Zakręcie stan. nr 1 (AZP 49-71/44) i Wyszków-Zakręcie stan. nr 2 (AZP 49-71/45), Tumanek stan. nr 2 (AZP 50-70/95), Skuszew Kółko stan. nr 8 (AZP 49-71/42), Skuszew Kółko stan. nr 9 (AZP 49-71/43), Deskurów stan. nr 27 (AZP 50-70/93), Deskurów stan. nr 28 (AZP 50-70/94), Deskurów stan. nr 29 (AZP 50-70/92), Deskurów stan. nr 30 (AZP 50-70/91), Deskurów stan. nr 31 (AZP 50-70/96)**. Badania te zostały przeprowadzone na zlecenie Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad Oddział w Warszawie przez ekspedycję kierowaną przez mgr Antoniego Smolińskiego. Pracami terenowymi na poszczególnych stanowiskach kierowali: mgr Krzysztof Karasiewicz (Wyszków-Zakręcie stan. nr 1 i 2, Skuszew Kółko stan. nr 8, Deskurów stan. nr 28, Deskurów stan. nr 29 i 31) i mgr Krzysztof Janicki (Tumanek stan. nr 2, Skuszew Kółko stan. nr 9, Deskurów stan. nr 27, Deskurów stan. nr 30). W badaniach na wszystkich stanowiskach uczestniczyła mgr Małgorzata Kiełbańska.

Wymienione stanowiska są położone (Ryc. 1) w mezoregionie Doliny Dolnego Bugu (Nizina Środkowomazowiecka), w większości wzdłuż krawędzi doliny (Kondracki 2002, s.188-196). Obszar ten pokryty jest w przewadze glebami bielcowymi na podłożu piaszczystym.

W trakcie badań wykopaliskowych zastosowano taką samą metodę badań. W pierwszej fazie badań humus został zdjęty przy pomocy spychacza i złożony poza zasięgiem stanowiska. W następnej fazie następowało oczyszczenie powierzchni wykopów łopatami na poziomie stropu calca lub – jeśli układ stratygraficzny okazywał się bardziej złożony – na poziomie stropu nawarstwień kulturowych.

Łącznie na omawianych stanowiskach zbadano blisko 500 obiektów reprezentujących niemal cały przekrój pradziejów tego regionu, od paleolitu schyłkowego po nowożytność (najmłodszymi były okopy z II wojny światowej) (Ryc. 3-12). Pozyskano między innymi kilka tysięcy fragmentów ceramiki i kilkadziesiąt krzemieni (dokładniejsza charakterystyka: tabele 1-19).

W opracowaniu zastosowano układ chronologiczny, a dopiero w jego ramach podział na odrębne stanowiska.

Najstarsze ślady osadnictwa stwierdzono na stanowiskach Wyszków-Zakręcie 1 i 2, gdzie pozyskano zbiór krzemieni interpretowany przez autora opracowania (M. Wąs) jako efekt wielokrotnego pobytu grup późnopaleolitycznych w trakcie sezonowej penetracji rejonu ujścia rzeki Bug. Z perspektywy technologii i typologii, a zwłaszcza struktury surowcowej (71% przedmiotów wykonano z krzemienia czekoladowego), zbiór wykazuje silny związek z kompleksem mazowszańskim z rejonu bliskiego dorzecza Wisły. Podobne stanowiska znane są już z okolic Wyszkowa (w Wólce Kozłowskiej, Załubicach Starych, Stoczku).

Słabo pod względem ilościowym rysuje się osadnictwo mezolityczne, neolityczne i z początków epoki brązu, aczkolwiek w tym drugim przypadku stwierdzono niemal pełną listę kultur: od kultury pucharów lejkowatych i amfor kulistych (patrz opracowanie M. Szmyt) po kulturę ceramiki sznurowej (warte zaznaczenia jest szczególnie stanowisko Deskurów stan. 30, gdzie odkryto wyjątkowe na Mazowszu pozostałości osady z najstarszej fazy KCSz) i pozostałości osadnicze (w tym obiekt mieszkalny) kultury

trzcienieckiej i niemeńskiej (opracowanie J. Czebreszuka i B. Józwiaka).

Na niemal wszystkich stanowiskach zanotowano stosunkowo wyraźne ślady osadnictwa kultury łużyckiej datowane na przelom okresu halsztackiego i początek okresu lateńskiego o bardzo interesujących nawiązaniach w zakresie zdobnictwa ceramiki do kultur wschodnioeuropejskich (opracowanie M. Ignaczaka).

Szczególnie cennym odkryciem jest cmentarzysko z wczesnych faz (A3-B1/B2) kultury przeworskiej, na którym zbadano 40 grobów ciepłopalnych o cechach typowych dla wschodniej strefy tej kultury (opracowanie archeologiczne H. Machajewskiego; antropologiczne B. Iwanek i J. Piontka; paleobotaniczne J. Koszałki). Są to bez wątpienia najbardziej efektowne materiały prezentowane w tym tomie.

Ostatnie fazy zasiedlenia na opracowanych stanowiskach przedstawiają ślady z okresu wczesnego średniowiecza (X-XIII w.), późnego średniowiecza oraz czasów nowożytnych od XVI w. do czasów niemal współczesnych, które przeanalizowali M. Kwiatkowska, T. Morysiński, A. Tabaka i E. Trawicka.

W tym miejscu pragnę, w imieniu własnym oraz całego zespołu autorskiego, podziękować panu mgr Antoniemu Smolińskiemu za udostępnienie prezentowanych dalej materiałów do opracowania i druku.

W opracowaniu użyto następujących skrótów nazw kultur archeologicznych i określeń periodyzacyjnych:

HL	horyzont liniński
HT	horyzont trzcieniecki
INB	interstadium epok neolitu i brązu
KAK	kultura amfor kulistych
KCSz	kultura ceramiki sznurowej
KŁ	kultura łużycka
KN	kultura niemeńska
KP	kultura przeworska
KPL	kultura pucharów lejkwatych
NOW	okres nowożytny

Lech Czerniak

FOREWORD

The Department of Archaeology was established within the Institute of History in the year 2003 under the decision of the Council of the Faculty of Philology and History as well as Senate and HM Vice-Chancellor of the University of Gdańsk and soon afterwards student enrolment procedure was started.

This book launches publishing activity of the Department. The new publishing series is entitled „Gdańskie Studia Archeologiczne” (Gdańsk Archaeological Studies). The purpose of the publication is to present academic achievements of archaeologists and their colleagues gathered around Gdańsk University.

The publication reveals the results of archaeological rescue excavation works along Wyszaków town ring road which were conducted in the year 2004 in the following sites: Wyszaków-Zakręcie no. 1 and Wyszaków-Zakręcie no. 2, Tumanek no. 2, Skuszew Kółko no. 8 and 9, Deskurów no. 27, 28, 29, 30 and 31. The above mentioned sites are located (Fig. 1) in the mesoregion of the Lower Bug River Valley (Central Mazovian Lowland), mostly along the edge of the river valley (Kondracki 2002, pp.188-196).

A standardized exploration method was applied for excavation works. Within the first phase humus was removed with the use of a bulldozer and it was transported outside the site. In the second phase,

trenches were cleared with shovels at the level of the virgin soil roof or – in the event that the stratigraphy turned out to be more complex – at the level of the roof of cultural layers.

In total 500 structures were subject to exploration in the above mentioned sites and they represent almost entire cross section of the prehistory of this region, starting from the Late Palaeolithic until Modern Age (including trenches from the Second World War as the youngest objects) (Fig. 3-12; Tables 1-19).

The structure of the publication bases on chronological order within which there is reference to particular sites.

The oldest settlement traces were identified in Wyszaków-Zakręcie 1 and 2 (elaborated by M. Wąs), affiliated with multiple residence of the Late Palaeolithic groups during their seasonal penetration of the Bug River estuary. Similar sites are known from the area around Wyszaków (in Wólka Kozłowska, Ząbice Stare and Stoczek).

As regards quantity, the Mesolithic, Neolithic and Early Bronze settlements are poorly represented, although almost all the Neolithic cultures were identified, starting from Funnelbeaker and Globular Amphora Cultures (see: M. Szmyt) to Corded Ware Culture (including Deskurów 30 with exceptional dis-